

KERTINĖ
PARAŠTĖJugoslavijos agonija
ir tautinė mitologija

Dubrovnik'o griuvėsiai, Sarajev'o agonija... Belgrado laikraščio *Respublika* žodžiais: „KOŠMARAS — melai, neapykanta, baimė, smurtas, grobimas“.

Kas kursto tą neapykantos gaisrą, kur to akiai naikinančio įniršio šaknys? Dėl to esame girdėję daug teorijų ir aiškinimų. Serbų rašytojas Milorad Pavič mums neseniai priminė ir tautinės literatūros bei mitologijos vaidmenį.

Jau į daugelį kalbų išverstą Pavič'o romaną *Kazarų žodynas* užsienio kritikai sveikino kaip svarbų literatūrinio avangardizmo šuolį. Tik dabar pradedama suprasti, jog šis romanas yra ir pranašiškas „serbų nacionalizmo manifestas“ — svarbus raktas į kai kurių serbų pasaulėžiūrą.

Su Pavič'u Belgrade šimet kalbėjosi New York'o savaitraščio *The Village Voice* korespondentas. Štai ką jis išgirdo. „Visi karai Europoje yra religiniai karai“, kalbėjo serbų rašytojas. „Vakarų Europa nori pastumti Vakarų krikščionybės sienas į Rytus, serbų tautos ir sentikių religijos nenaudai. Kaip ir per šimtmečius iki šiol, jie mėgina sunaikinti pravoslaviškąją krikščionybę“.

Kaip Balkanuose įprasta, Pavič visur mato baisesius samokslus. Jis tvirtina, kad Vatikanas yra sudaręs sąjungą su Jugoslavijos musulmonais ir su naujomis „fašistinėmis“ Vidurio Europos valstybėmis: Chorvatija, Slovenija, Austrija, Vengrija ir vėl susivienijusia Vokietija, kurios visos kariauja prieš 600,000 Chorvatijoje gyvenančių serbų. Tai esąs „genocidinis“ karas!

Anot serbų romanisto, maršalas Tito buvo sukūręs Jugoslaviją, kurioje serbų kultūra bei religija buvo slopinamos, o kitos tautos privilegijuojamos. „Humanizmas“? „Tolerancija“? Pavič į juos numoja ranka: „Mes tegalvojame apie tai kaip išlikti, nes komunistinė santvarka privėdė serbų tautą prie jų egzistencinės pražūties“.

Pavič'o „antikomunizmas“ tačiau nekliaudo jam remti komunisto Milošević'o ir jo generolų

politikos. Tolerancija jam gana pavojingas dalykas: ji gali sunaikinti tautą, kuri „pasizymi tolerantiškumu“ — kaip serbus. Todėl serbai turi ginti savo „imperiją“ ir nenusileisti kitoms tautoms.

*

I tuos Pavič'o išvedžiojimus natūralu reaguoti kaip į absurdišką jovalą. Ko čia nėra — ir naciško rasizmo, ir socialinio darvinizmo, ir gorbaciovskiškai žirinovskiško imperijos kulto? Tačiau tai ne viskas. Serbų rašytojo žodinėje orgijoje glūdi ir rimti perspėjimai visiems Vidurio-Rytų europiečiams:

— Talentingas rašytojas ne visad yra tinkamas moralinis ar politinis vadovas. Vaizduotė ne visad sutampa su etika.

— Tautinė literatūra ir mitologija yra dviašmeniai dalykai. Štai epiškas baladžių ciklas apie karaliūną Marką („Kraljevič Marko“) pietryčių slavams padėjo išlaikyti savo kultūrinę ir tautinę tapatybę, savo asmenišką orumą per beveik penkis šimtus svetimųjų okupacijos metų. Tačiau tuo paties karaliūno vardą linksniavo ir fašistuojantys chorvatų „ustaša“ būriai, masiškai žudydami serbus, žydus ir eigonus. Ir tautiniai klasikai gali būti cituojami nusikaltimams pateisinti.

— Ar ir Lietuvoje bei išeivijoje negirdima balsų, teigiančių, jog kadangi Lietuva buvo taip nuskriausta, išduota ir nuniokota, lietuviai turi teisę „valyti“ šalį nuo nepageidaujamų mažumų arba jas „tvarkyti“, kaip mums paranku ir patinka?

Netobula, bet ir nepaneigti istorinė lietuvių tolerancija, pagarbą kitoms tautoms ir jų kultūroms yra mūsų bendras turtas. „Valydami“ ar „tramdydami“ mažumas, iškrepdami kitų tautų vaidus, tesutėsime savo sielą. Tai mums dramatiškai primena serbų rašytojo Milorad Pavič'o pavyzdys.

Algirdas Landsbergis

Šiandieniniai Lietuvos rūpesčiai

VYTAUTAS LANDSBERGIS

Iš kalbos Kultūros židinyje, New York'e, šių metų rugsėjo 28 dieną

Galbūt verta pasakyti keletą žodžių apie tai, kaip dabar dalykai klostosi Lietuvoje, ir tiesiog tai, kas man rūpi, kuo aš daugiausia užimtas ir apie ką galvoju. Tai yra keli pagrindiniai mūsų šalies uždaviniai šiandien. Vienas iš jų — tai Rusijos kariuomenės išvedimas. Čia padaryta nemaža pažanga. Yra susitarimai — svarbu, kad jie būtų įvykdyti. Tam uždaviniui visą laiką yra didelių kliūčių. Nekalbant jau, žinoma, apie Gorbaciovą laikus, kada jeigu dėl to mes ir pareikšdavome kokį reikalavimą (pavyzdžiui, buvo jau 1989 metų vasarą surinkta pusantro milijono parašų Lietuvoje su šituo reikalavimu) tai, nors Lietuvoje mes ir tikėjome, kad pasieksime savo tikslą, bet žmonės susimastydavo, prieš pasirašydami po tokiu reikalavimu. Ypač kad ten taip pat reikėdavo nurodyti savo adresą, bet rašėsi, kad ir susimastydami ir minutėlę pagalvodami. Ir pusantro milijono parašų buvo labai svarbi atrama, siekiant nepriklausomybės ir siekiant, kad tas jau tada toks aiškus reikalavimas būtų kada nors įgyvendintas.

Sunku buvo pasakyti — kada mes to pasieksim, ir dabar tas tikslas dar net nėra pasiektas, bet jūs žinote, kad mes pirmieji iš Baltijos šalių turime susitarimą su Rusija, pasirašytas tris sutartis dėl kariuomenės išvedimo iki kitų metų rugpjūčio mėnesio, jeigu reiks tiek iki pabaigos, bet jeigu gerai seksis, gal ir anksčiau. Taigi yra susitarimas, kuris numato tokias datas, kokių kiti neturi. Sako, kad net ir vokiečiai truputį su pavydu žiūri, nes jų data yra vėlesnė. Lietuva gal anksčiau nebeturės svetimų kareivių.

* Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas Vytautas Landsbergis, atvykęs į New York'ą, 1992 m. rugsėjo 28 d. pasakė kalbą Jungtinių Tautų sesijoje. (Jos tekstas išspausdintas *Draugo* 1992 m. rugsėjo 30 ir spalio 1 dienos numeruose.) Kultūros židinyje tos pačios dienos vakarą susitiko su New York'o lietuviais ir neformaliu būdu pasidalijo su klausytojais mintimis apie pagrindinius šiuo metu Lietuvos rūpesčius. Čia spausdinamas tekstas nurašytas nuo garsajuostės, kurią Petro Petručio vedamai „Margučio“ radijo programai Čikagoje persiuntė niujorkiečiai.

Bet tas, kuris sekė tą visą kovą dėl kariuomenės išvedimo, kuriėjo, žinoma, kaip vienas iš pagrindinių dalykų kartu su visa nepriklausomybės kova, ją kas sekė, tai gali prisiminti, kiek buvo sunkumų ir po to, kai jau sugriuvo Sovietų Sąjunga, kai jau pripažino Lietuvos nepriklausomybę, ir paskiau jos pačios neliko kaip valstybės — kaip buvo sunku pradėti kalbėtis ir susitarti su Rusija, nauja valstybe Sovietų Sąjungos vietoje, nepaisant to, kad Rusijos vadovybė yra nusiteikusi demokratiškai, palankiai ir rėmė Lietuvos nepriklausomybę, Prezidentas Jelcinas daug padėjo. Jo pozicija buvo labai svarbi — teigiama pozicija. Ir vis dėlto kaip buvo nelengva išjudinti tą dalyką.

Iš pradžių buvo neaišku, kieno yra ta kariuomenė — tokia kaip ir be šeimininko — ir nežinia, ar klausanti dar Rusijos vyriausybės, ar pavaldi jai. Ir iki šiol kartais būna tokių keistų dalykų, kur mums — ir ne tik tai mums, o kur nors ir Moldovoje ar Kaukaze — ne visiškai aišku, ar ta kariuomenė tikrai taip šneka, kad ji nebūtina klausys vyriausybės, ar čia yra tos pačios vyriausybės toks žaidimas gąsdinti su tokia kariuomene. Ji, matot, gali imti ir neklausyti, todėl būkit protingi, per daug nespurdėkit, per daug nereikalaukit, ir panašiai. Na, mes jau prie to pripratę per tą visą politinę kovą su Gorbaciovu Sovietų Sąjunga — tada irgi buvo labai daug tokių gąsdinimų — jūs nespauskit pono Gorbaciovą, nes jeigu jį nuvers, tai bus visiems blogiau. Mes tą daug kartų girdėjome.

Ir dabar panašių dalykų būna, bet vis dėlto Lietuvoje, nors dar yra kurstymų tų kariškių tarpe — dabar visai neseniai, pasirašius tuos susitarimus, kai kuriuose daliniuose vėl buvo platinami rusiški lapeliai, raginantys neklausyti, raginantys net skelbti kažkokią Klaipėdos sovietų respubliką, ją atskirti nuo Lietuvos. Vienu žodžiu, šposų yra. Ne visai jau tokie linksmi tie šposai, bet dabar linksmesni, negu anksčiau dar grėsmingiau atrodė: iš tikrųjų, kad neprasimanytų ko nors, kaip kitose vietose prasimano.

Visai neseniai dar skambėjo grasinimai atplėsti dalį Estijos, ir tas klausimas tebėra: matome, koks politinis spaudimas Estijai, kaip visame pasaulyje, įskaitant ir Jungtines Tautas, kalbama daug netiesos, bet kalbama garsiai, ir yra klausytojų, kurie linkčioja galvomis: „Ak, tikrai, kaip ta Estija skriaudžia tokią vargšę Rusiją.“ Ir šiandien (JTO) man teko pasakyti, kad nors lietuvių ten irgi yra Estijoje, jie nesiskundžia, kad juos kas nors nuskriaudė, ir mes prieš Estiją neisim ir jokių sankcijų neskelbsim. Na, o kam ne gėda, tie gal ir skelbs, nes šios dienos žinios iš Maskvos yra tokios, kad ten yra

Vytautas Landsbergis

Vytauto Butkus nuotrauka

Sveikiname Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininką Vytautą Landsbergį jo šešiasdešimtojo gimtadienio — ryto, spalio 18 dieną — proga!

Retai kuriam žmogui pasiseka pakreipti istorijos tėkmę. Tokiu žmogumi yra Vytautas Landsbergis. Jis pasauliui yra tapęs išsilaisvinimo iš vergijos simboliu. Meg Greenfield 1992 m. rugpjūčio 31 d. *Newsweek* žurnale rašo: „Tikroji garbė ir šlovė už praėjusius trejus metus priklauso [...] tiems tūkstančiams drąsulių, kurie Rytuose ėjo gatvėmis, ir mirties pavojuje stovėjusiems jų vadams — Haveliui, Walesai, Landsbergiui, Jelcinui... Jie iš tiesų deramai jaudino džiaugsmu pasaulį“.

jau teikiami pasiūlymai vyriausybei, kaip dar daugiau prisipausti Estijai.

Žodžių, yra dalykai ir einantys pirmyn ir pažanga yra, bet yra ir neramūs laikai. Patioj Maskvoj visko visada gali būti, ir su ta kariuomene ir ne visada viskas suprantama: kur yra apgaulingi žaidimai, o kur yra iš tikrųjų bermontininkų, želigovskininkų ar panašių iš mūsų istorinės patirties tokių poelgių? Tikrą arba suvaidintų karinių veiksmų — suvaidinto nepavaldumo ir neva savarankiškų karinių veiksmų? Todėl iš tikrųjų mes būsimė ramūs arba jau daug ramesni tada, kada tas paskutinis kareivis, kurį taip ir įsivaizduojame išeinantį su šautuvu ant pečių — nors ne taip, žinoma, bus — bet kada jis jau peržengs tą sieną ir išnyks tolumoj.

Dabar vis dėlto atrodo, kad yra nusiteikimas vykdyti tą sutartį ir

kai kurie daliniai kraustosi arba išveža tankus, kitą sunkią techniką. Išardo pačią brangiausią, elektroninę, radarinę ir kitokią techniką, šnipinėjimo techniką. Jas pirmiausia išmontuoja ir išveža. Reiškia, matyti iš tikrųjų nusiteikimas yra išsikraustyti.

Na, be kita ko, ir plėsia — viską, ką galima išplėsti, parduoti į kairę, į dešinę — tai irgi yra likvidacijos požymiai, nors tuo pačiu yra sunaikinamas turtas, kuris turėtų palikti Lietuvai, kuris priklauso Lietuvai. Mes neturime jėgos tenai ateiti, suimti kokius generolus, pulkininkus, juos teisti ir panašiai. Rašom notas, protestus, stengiamės kontroliuoti transportų judėjimą, ką išveža, ir panašiai. Dar visai neseniai turėjome priešintis, kai kada beveik jėga, kareivių įvežimui į Lietuvą. Nes jie nebuvo nusiteikę išeiti dar šių metų pradžioje ir iki vasaros. Ir buvo

susidūrę su problema, kad kareivius jau atitarnavusius išleidžia, o naujų neturi.

Ir todėl, kaip sakė, ir iš tikrųjų taip yra, net ir aukšti karininkai jau stovi sargyboje, kaip paprasti kareiviai, nes nėra kam sargyboje stovėti. O karininkai su šeimomis — jie gyvena, jie įsikūrę, jiems sunkiausia ir išsikraustyti, palikti butus ir važiuoti į nežinią. Ir iš jų pusės ir buvo tas pasipriešinimas ir pavojus, kad jie gali neklausyti arba šantažuoti, gąsdinti savo vyriausybę. Dėl to irgi iš dalies irgi yra susitarta.

Lietuvoje kai kas kritikavo tokius vyriausybės sprendimus, galima sakyti vadovybės sprendimus, kad buvo leista, kaip jūs žinote, pagal įstatymą, kad ne kareiviai, bet gyvenantys pastoriai Lietuvoje žmonės, taigi ir kai kurių karininkų šeimų nariai, tu-

(Nukelta į 2 psl.)

Šiame numeryje:

Serbų rašytojo apologija smurtui • Vytautas Landsbergis apie šių dienų Lietuvos rūpesčius • Dailininko Povilo Puzino sukakčių proga • Nijolės Jankutės eilėraščiai • Santaros-Šviesos 39-asis suvažiavimas • Šiometinės Lietuvių fotografijos parodos renginiai • A.a. Albinas Liaugminas (1907–1992)

Šiandieniniai Lietuvos rūpesčiai

(Atkelta iš 1 psl.)

rintys civilines tarnybas, galėjo prašyti Lietuvos pilietybės ir ją gauti. O paskui butus išsipirkti, privatizacijai vykstant, ir dabar jau kaip savo butus parduoti. Tas mums išėjo į naudą ta prasme, kad jie labai paprastai tvarkosi — parduoda, išvažiuoja, turi pinigų, ar ten nusiperka ar nenusi-perka, tai čia ne mūsų reikalas.

Iš mūsų niekas negali reikalau-ti to, kaip buvo visai neseniai, dargi šio mėnesio pradžioje. Rusi-jos užsienio reikalų ministras susikvietė Baltijos šalių užsienio reikalų ministrus ir staiga padėjo sarašą reikalavimų: jūs mums butus statykit, jūs tą ir tą — o tada mes išeisime. Jeigu ne, tai neišeisime. Žinoma, tokią nerim-tą iš tikrųjų gąsdinimo ir reika-lavimų politiką Lietuva atmetė, ir, matyt, tada Rusijos vyriausy-bėje įvyko toks tam tikras lūžis, apsisprendimas, kad jau reikia susitarti, nes čia nieko gero nebus. Bet su latviais ir estais dar nebando susitarti, kelia reikala-vimus ir šito pobūdžio. Na, mes iš dalies ir tą argumentą pašalina-me, nes kariškiai gali tuos butus parduoti ir išvažiuoti.

Galbūt kai kuriuos ir Lietuvos valdžia išpirks ir sudarys tam tikrą butų fondą. Norėtusi, kad juos galima būtų panaudoti trem-tiniams, kurių į Lietuvą grįžta žmonės, iki šiol dar užsilikę. Tada, kai po Stalino mirties leido grįžti, žmonės grįžo, bet ne visi — sunku buvo Lietuvoje kurtis. Dar yra keliasdešimt tūkstančių žmo-nių Sibire ir kitur Rusijoje, kurių vieni nori jau dabar grįžti, kiti žiūri, kaip čia kas bus. Bet jeigu Rusijoje bus suirutė, gali būti ir kokių priešišių, blogų nuotaikų, sakysim, mūsiškių atžvilgiu. Gali tada būti ir toks didelis staigus grįžimas. Ir reikės priimti savi-kius iš ten, ir tuo irgi reikia rūpintis.

Na, čia klausimai susiję su kariuomenės išvedimu, bet jūs puikiai suprantat, kad čia yra saugumo reikalas — ir šalies, ir gyventojų, ir viso mūsų gyvenimo saugumo klausimas. Mes esame pasiekę to, kad tas klausimas yra suprantamas kaip tarptautinis. Rusija labai stengiasi, kad nepa-tėktų į jokias tarptautines konfe-rencijas, nei Helsinkio proceso, nei kitų. Visur aiškino, kad čia yra dviejų šalių reikalas, čia mes susitarsime ir tarptautiniai foru-mai neturi čia ko veikti, tiktai pakenks.

Bet taip neišejo — tarptauti-niuose forumuose tai buvo svarstoma. Dabar Jungtinių Tautų darbotvarkėje šitas klausimas yra, ir jau Rusija tam nesiprieši-na. Ir tokiu būdu pasidaro savai-minis stebėjimas, kaip tie dalykai eina pirmyn, ir kariuomenės išve-dimas bus irgi politiškai stebi-mas. Gal ir praktiškai stebimas, jeigu bus susitarta, jeigu bus lėšų atsiųsti — ar Europos valsty-bėms, ar Jungtinėms Tautoms, ar NATO organizacijai — savo ofi-cialius stebėtojus. Latvija, kaip jūs žinote, paprašė, kad tokių stebėtojų būtų tiesiog pačiose derybose.

Ir mes turėjome tą idėją anksčiau, ir būtime to paties prašė, bet mūsų dalykai jau pajudėjo. Kad kas nors sėdėtų šalia ir žiūrėtų, kas rimtai dedasi, o kas tiktai pokštus krečia arba vilkina laiką — jau mūsų atveju gal tokio stebėjimo ir nebereikia. Tai štai klausimas, kurį mes ti-kimės išspręsti ir tuo būdu įgyti daugiau saugumo savo kraštui ir savo žmonėms.

Ir tas saugumas yra susijęs ir su kitais visais aspektais, su tarptautinių organizacijų, ap-skritai, dėmesiu Baltijos regiono saugumo problemoms. Lietuvoje lankosi Prancūzijos, Didžiosios Britanijos kariniai pareigūnai, delegacijos generalinių štabų, konsultuoja mūsų atkuriamas gynybos pajėgas. Neseniai lankė

Stasys Žvirgždas (Vilnius)

Ryto šviesa, 1986

Iš 21-osios metinės Budrio vardo Lietuvių fotoarchyvo rengiamos Lietuvių fotografijos parodos — „Upės, ežerai, jūra ir laivai“, prasidedančios ateinančią penktadienį, spalio 23 dieną, 7:30 v.v., Čiurlionio galerijoje, Čikagoje.

si NATO admiralas Smith, vienas iš keturių, turinčių JAV karo laivyno aukščiausius laipsnius. Ir taip pat lankėsi karinių laivų eskadra. Žinoma, rusų ta karinė dar Klaipėdoje esanti vadovybė (ar gali būti, kad Maskvoje arba Rygoje yra jų centras) dar pašnai-ruoja į tokius vizitus, tačiau jie visi aiškiai fiksuoja, kad čia yra kraštas, kuris jiems nepavalduo ir kuris turi draugiškus ryšius su šalimis ir su organizacija, kuri gali, esant reikalui, šiek tiek ir ginti. Žinoma, nieks mums dar nepažadėjo, kad mus gins, jeigu mes būsim užpulti. Mes, kaip ir anksčiau, esame savo pačių liki-mui paliekami, bet nebijome to, nes kito kelio nėra. Taip ir laikysimės.

Na, yra kitos mūsų gyvenimo aktualijos, kitos problemos, ku-rias irgi galiu šiek tiek pakomen-tuoti. Tai yra reformos, kurios Lietuvoje yra pasistūmėjusios į priekį gana smarkiai, nors yra daug trukdymų, daug stabdymų, pasipriešinimo pačios Lietuvos viduje. Tie sluoksniai, grupės, arba buvusi kompartija su savo valdininkais, kurie turėjo stiprias pozicijas, tam tikras privilegijas ankstesnėje visuomenėje, supran-tama, nenori jų labai lengvai užleisti, kad viskas pasikeistų ir viskas būtų kitaip.

Ir darosi kitaip. Ir savotiški dalykai buvo šitomis dienomis Švenčionyse, švenčioniškių suvažiavime. Jeigu čia yra šven-čioniškių, tai galiu pasakyti, kad buvo labai gražus ir buvo labai širdingas tas švenčioniškių suva-žiavimas. Ten aš pasveikinau juos su herbu, pašventinom vėlia-va, ir visokių kalbų buvo toj pilnoj salėj. Paskui ir privačių kalbų. Idomu, kaip gyvenimas keičiasi. Štai buvęs partijos sekretorius, kuris buvo visagalis anksčiau tame mieste ir rajone, dabar alų pardavinėja. Turi barą, na, nusipirko — ten privatizacija — dabar kapitalistas ar barme-nas, nežinau. Žmonės eina ten pasižiūrėti, nebūtinai gerti. Ateina pažiūrėti, kaip sekreto-rius alų pardavinėja. Žmonės nėra piktai ar kerštingi tokiems, bet jiems idomu, kaip pasaulis greitai keičiasi.

Bet jis iš tikrųjų ne visai taip greit keičiasi. Daug tie buvę vadovai turi įtakos ir galimybių stabdyti pasikeitimus. Sakysim, mums gerokai tačiau ne taip viskas vėluoja ar nevēluoja... Mes norėjome, kad greičiau vyktų žemės reforma, kad greičiau daugiau ūkininkų atgautų žemę ir galėtų kurtis. Čia yra, žinoma, ir ekonominių sunkumų. Jie negali gauti tiek kreditų, kiek jiems reikia statyti namus. Jūs galbūt žinote, kai kurie važinėjo-

te po tėviškes tai suvokė ir matėte, kaip vis dėlto Lietuvos laivyno aukščiausius laipsnius. Ir taip pat lankėsi karinių laivų eskadra. Žinoma, rusų ta karinė dar Klaipėdoje esanti vadovybė (ar gali būti, kad Maskvoje arba Rygoje yra jų centras) dar pašnai-ruoja į tokius vizitus, tačiau jie visi aiškiai fiksuoja, kad čia yra kraštas, kuris jiems nepavalduo ir kuris turi draugiškus ryšius su šalimis ir su organizacija, kuri gali, esant reikalui, šiek tiek ir ginti. Žinoma, nieks mums dar nepažadėjo, kad mus gins, jeigu mes būsim užpulti. Mes, kaip ir anksčiau, esame savo pačių liki-mui paliekami, bet nebijome to, nes kito kelio nėra. Taip ir laikysimės.

Na, yra kitos mūsų gyvenimo aktualijos, kitos problemos, ku-rias irgi galiu šiek tiek pakomen-tuoti. Tai yra reformos, kurios Lietuvoje yra pasistūmėjusios į priekį gana smarkiai, nors yra daug trukdymų, daug stabdymų, pasipriešinimo pačios Lietuvos viduje. Tie sluoksniai, grupės, arba buvusi kompartija su savo valdininkais, kurie turėjo stiprias pozicijas, tam tikras privilegijas ankstesnėje visuomenėje, supran-tama, nenori jų labai lengvai užleisti, kad viskas pasikeistų ir viskas būtų kitaip.

Ir darosi kitaip. Ir savotiški dalykai buvo šitomis dienomis Švenčionyse, švenčioniškių suvažiavime. Jeigu čia yra šven-čioniškių, tai galiu pasakyti, kad buvo labai gražus ir buvo labai širdingas tas švenčioniškių suva-žiavimas. Ten aš pasveikinau juos su herbu, pašventinom vėlia-va, ir visokių kalbų buvo toj pilnoj salėj. Paskui ir privačių kalbų. Idomu, kaip gyvenimas keičiasi. Štai buvęs partijos sekretorius, kuris buvo visagalis anksčiau tame mieste ir rajone, dabar alų pardavinėja. Turi barą, na, nusipirko — ten privatizacija — dabar kapitalistas ar barme-nas, nežinau. Žmonės eina ten pasižiūrėti, nebūtinai gerti. Ateina pažiūrėti, kaip sekreto-rius alų pardavinėja. Žmonės nėra piktai ar kerštingi tokiems, bet jiems idomu, kaip pasaulis greitai keičiasi.

Bet jis iš tikrųjų ne visai taip greit keičiasi. Daug tie buvę vadovai turi įtakos ir galimybių stabdyti pasikeitimus. Sakysim, mums gerokai tačiau ne taip viskas vėluoja ar nevēluoja... Mes norėjome, kad greičiau vyktų žemės reforma, kad greičiau daugiau ūkininkų atgautų žemę ir galėtų kurtis. Čia yra, žinoma, ir ekonominių sunkumų. Jie negali gauti tiek kreditų, kiek jiems reikia statyti namus. Jūs galbūt žinote, kai kurie važinėjo-

ūkiai. Bet ir tų namukų aplink miestus daug statosi. Kad ir trūksta pinigų, kad ir trūksta kreditų ar žemės ūkio mašinų, tas kaimas nori atgimti. Žmonės su džiaugsmu to imasi.

Visai net pagyvenę, seni žmo-nės vaikšto po įstaigas ir ašaras nubraukdami sako, kad doku-mentų negauna, kad jiems vilki-na, sako — duokit. Jiems sako — kam tas vargas, eik į bendrovę ar ką, ar atiduok tą savo teisę. O jie sako, kodėl aš į gyvenimo galą nors pora metų savo žemės nega-lėsiu pačiuipinėti, turėt savo žemę. Tas yra išlikę Lietuvos žmonėse. Ne taip jiems svarbu aiškinimai, kad mažas ūkelis — bus daug vargo, nebus gero pelno. Bet žmogus nori turėti, ir jis kitaip gyvenimo prasmę supranta. Ir jaunų žmonių yra, kurie niekad nedirbė kaime, o gimę ir užaugę miestuose, atgauna senelių žemę ir eina ūkininkauti.

* * *

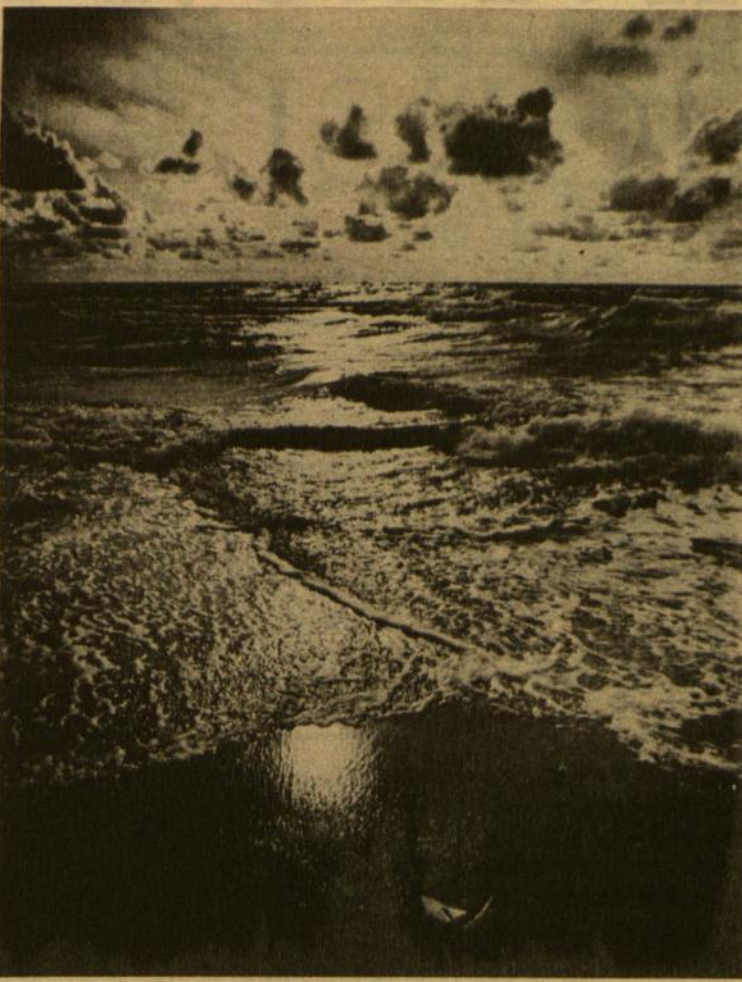
Labai svarbūs tokie dalykai vyksta Lietuvoje. Jie yra dvasiš-kai svarbūs. Jie žmogaus gyveni-mo prasmę sugrąžina, gyvenimo džiaugsmą arba vargą. Žmogus

tas keikiasi, pyksta, jam nesise-ka, bet jis jau savo gyvenimą gyvena. Jis pats daro savo gyve-nimą. Taip kaip ir mūsų visas kraštas — per vargą, per nepri-teklių. Ir vėl tų blokadų visokių yra (dabar, kaip žinote, vėl buvo nutrauktas ir naftos tiekimas, ir dujų tiekimas).

Dabar, nežinau, ar šiomis die-nomis Rusija pasirašė iš naujo sutartį, kurią buvo nutraukusi, pakeitusi metų viduryje, o buvo visiems metams pasirašyta tieki-mai. Bet pakeitė, padarė didelių sunkumų. Tie sunkumai, žinoma, susirišę su pačios Rusijos sunku-mais. Ir ten jie pradėjo viską keisti, ir ūkinius ir prekybinius santykius.

Bet kartu dar ten yra didelės valstybės centras, kuris nori viską kontroliuoti, visus atsiskai-tymus varo per vieną centrinį valstybės banką. Na, ir ten tie at-siskaitymai sutriko, įstrigo. Gal skaitėt, girdėjot, kad Lietuva negauna už produkciją jau apie dvidešimt milijardų rublių šie-met. Galų gale sumažinom tos produkcijos tiekimą. Nes tai tokia keista prekyba: kada tu savo prekę duodi, tas ima, mielai ima, bet pinigų nemoka. O iš ko čia gyventi, tai nelabai aišku. Paskui, jeigu ten mūsų mėsos ar kitų produktų gamintojai negau-na apmokėjimo, tiktai užsiskaito, kad jie kada nors gaus koki kreditą, tai iš to jie negali apmokėti tos pačios energijos, kuro, ir drauge mūsų kuro organizacijos negali sumokėti Maskvai už tą kurą. Tada Maskva ar koks buvęs Len-ingradas — Peterburgas nutrau-kia dujas: sako, jūs gi nemokate. O kad jūs ten dešimt kartų daugiau nemokate, koks ten kieno reikalas? Išeina toks užburas ratas. Ta valstybė nesusitvarko ir nuo to mums tenka labai kentėti.

Gali būti, kad yra ir šiek tiek noro sudaryti ir tam tikrą atmos-ferą prieš rinkimus, kurie artėja Lietuvoje, ir kur pagrindinis bu-vusios komunistų partijos ir arti-mų grupių (tenai tokie keistoki socialdemokratai dabar Lietuvo-jie kartu eina, ir kai kurie kiti) bei jų vienintelis argumentas yra žmonėms kartoti ir kartoti — ma-tote, kaip Lietuvoje yra blogai dabar. Ir lyg tas blogumas kyla iš tos, na, valdžios — kad Sąjūdis laimėjo rinkimus, paskelbė nepri-klausomybę, ir štai matote, prie-ko privėde Lietuvą. Kad anksčiau buvo geriau. Na, kai kam ir ga-

Antanas Sutkus

Laivelis, 1972

Iš 21-osios metinės Lietuvių fotografijos parodos — „Upės, ežerai, jūra ir laivai“.

lėtų pasakyti, kad prie Stalino dar geriau buvo — kainos dar mažes-nės buvo. Bet čia tokie paprasti argumentai, kada žmogus iš tik-rųjų daug ko stokoja: trūksta lėšų, nėra kuro, nėra karšto vandens, nėra dujų (skystų dujų negali pagaminti mūsų Mažeikiai), nėra ant ko virti. Vieni pas kitus eina, gerai jei turi elektrinę plytą. Tie, kurie virdavo dujomis, eina pas kaimynus. Žodžiu, yra gyvenimas kaip per karą ar kaip po karą.

Iš tikrųjų, panašiai ir yra, nes mes ir esame pirmiaisiais metais po karo. Ir dar kariuomenė neiše-jo, kuri mus buvo užkariavusi. Bet ne visi tai supranta. Ir lyg tai čia yra kokios nors valdžios rei-kalas — lyg, kad valdžia paimtų ir staiga kūr nors iš dangaus gautų tų skystų dujų ar panašiai — tai to ten kiekvienam nepaaiš-kinsi. Tuose pačiuose Švenčiony-se, tame renginyje, viena mokyto-ja gražiai pakalbėjo, kaip pas vaikus, kaip mokyklose — kokia nuotaika, ir papasakojo, kad ji įvairių klasių vaikams buvo da-vusi tokį kaip ir bandymą, testą, atsakyti du klausimus. Vienas klausimas: „Kas tau svarbiau-sia?“ O kitas klausimas: „Jeigu

tu sutiktum Vytautą Landsbergį, ko tu iš jo paprašytum?“ Tai čia man buvo įdomiausia. Žinoma, gražu, kad vaikai, aštuonerių metų, dešimties ar dvylikos me-tų, beveik visi kalbėjo apie nepriklausomybę. Prašo, kad būtų nepriklausoma Lietuva. Kai tie vaikai užaugs, tai mes turėsi-me kitokią visuomenę, negu šian-dien, kur dar daug kalbų galima išgirsti, kad anksčiau geriau buvo. Bet, aišku, vaikai viską mato ir girdi, kas aplink, tai irgi prašo, kad dėdė Landsbergis sumažintų kainas.

O čia atspindi ir tam tikra politika, propaganda. Reiškia, tėvai apie tą kalba, ir yra jau taip įteigta žmonėms, kad čia kažkas nuo Landsbergio priklauso. Kad jis tas kainas kelia. Jis galėtų jas sumažinti, o jis jas kelia. Lands-bergis — tai mažai reikalo su Landsbergiu. Iš tikro tai yra valdžios — tos, kuri iki šiol buvo — tam tikras pavadinimas. Ei-nant į rinkimus, jeigu kas nors yra tokio, dėl ko žmonėms skun-džiasi, kas jiems yra negerai, tai yra labai paprasta propaganda — tik išrinkit kitus, ir bus gerai. Ir šita propaganda eina Lietuvoje.

Jūs, jeigu sekėte spaudą, radi-jo pranešimus, tai žinote, kad Lietuvoje staiga pridėjo, kaip grybų po lietaus (nors vasara labai sausa buvo), partijų ir ypač politinių judėjimų. Partijai užsi-registruoti dar yra tam tikri reikalavimai: reikia, kad būtų suvažiavimas, kad būtų nema-žiau keli šimtai narių į partiją užsirašusių, kad partija turėtų įstatus. O politinį judėjimą galima ir tryse užregistruoti. Susirinkus tik susitart, kad štai pradėsime judėti, ir pasiskelbia-me, kad mes jau judėjimas. Ir kaip politinis judėjimas jau einame į rinkimus — ieškome šalininkų, ieškome kokių nors finansų, paramos. Ir atsirado tokių gana daug. Žinoma, buvo tokių mažų organizacijų ir anks-čiau, kurios visai nesijautė, kad jos politinės organizacijos. Staiga nutarė, kad jos bus politinės ir eis į rinkimus. Taip kad tokių susi-darė net keturiasdešimt, kurios su savo sąrašais pasišovė eiti į rinkimus.

Na, pamatysime kaip klostysis dalykai. Jau mažiau mėnuo liko iki pirmo rinkimų tūro (ar pirmo roundo) spalio dvidešimt penktą ir kur gali būt, kad labai daug kur bus neišrinkta kandidatai, nes daug partijų varžosi. Tai, matyt, turės atkristi tie, kurie bus labai mažai balsų gavę. Liks du, kurie daugiausia gavę, bus antras roundas jau lapkričio aštuntą dieną, ir po to bus aišku, koks bus seimas. Galbūt, kad pagal sąrašus bus pakankamai aišku ir po pirmo roundo.

Romualdas Rakauskas

Simno ežeras

Iš 21-osios metinės Lietuvių fotografijos parodos — „Upės, ežerai, jūra ir laivai“.

Dailininko Povilo Puzino sukaktys

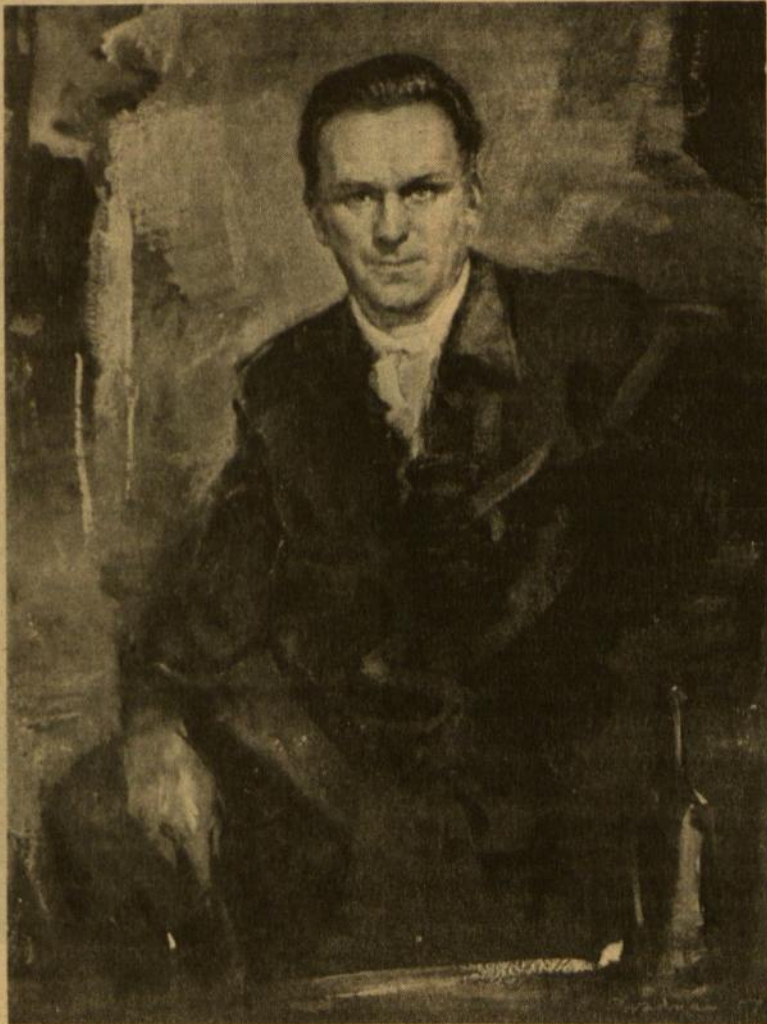
SAULĖ JAUTOKAITĖ

Šiomet žyiam mūsų dailininkui Povilui Puzinui sueina trys svarbios sukaktys. Pirmoji sukaktis – dailininkui šiomet būtų sukakę 85-eri metai. Povilas Puzinas gimė 1907 m. rugpjūčio 3 d. Rygoje, Latvijoje, Aukštaičių rytiečių šeimoje. Tėvų šeimoje augo kartu su vyresne sesute Angele ir broliuku Petru.

Antroji sukaktis yra 60 metų nuo mokslo baigimo. Iš mažens Puzinas turėjo polinkį muzikai ir dailei. Sunku jam buvo nuspręsti ką pasirinkti – smuiką ar paletę. Apsisprendęs už daile, iš pradžių jis lankė meno kursus, o vėliau buvo priimtas į Latvijos dailės akademiją, kurią 1932 metais sėkmingai baigė, gaudamas laisvojo menininko diplomą. Jo pagrindinis mokytojas buvo profesorius Vilhelms Purvitis (1872-1945), Latvijos dailės akademijos steigėjas, rektorius ir peizažo klases vedėjas.

Trečioji sukaktis – 25 metai nuo dailininko Povilo Puzino mirties. Staiga, ištiktas širdies smūgio, jis mirė 1967 m. spalio 22 d. New York'e.

Kas yra matęs ir susipažinęs su Povilo Puzino originaliais darbais, tam nebereikia kalbėti apie jo kūrybą, nes jis pats matė ir patyrė jo meistriskumą. Dailininko platus ir laisvi teptuko potėpiai kūriniui suteikia savotišką techniką, primenančią akvarelę. Stori aliejiniai dažai, rodos, ištirpsta ir lieka lengvos, lyg permatomos, spalvotos plokštumos. Dažnai jis naudoja rusvus, žalsvus bei geltonus tonus, juos pagyvina ir sudramatina paskutiniaisiais atbaigiamaisiais baltais ir juodais brūkšniais. Taip jis išgauna šviesos ir šešėlio efektą, dinamiką ir ritmą. Laisvi ir platus teptuko mostai suteikia visai jo kūrybai monumentalumą ir didingumą. Puzino tematika susijusi su tremties išgyvenimu, gamta ir žmogaus likimu. Nors po dailininko

Povilas Puzinas

Autoportretas, 1957
40" x 30"

mirties, pora dešimčių originalų jo meno kūrinių atiteko antrajai Čiurlionio galerijai (Čikagoje), tačiau niekas nesusidomėjo tuos darbus eksponuoti šių reikšmingų sukaktuvių proga.

Tie, kurie nėra matę Povilo Puzino originalų, turi pasitenkinti jo liuksusiskai gražia monografija. Joje pamatę 28 kūrinius tuoj pastebės, kad tai būtų labai gausus ir meistriško menininko.

Idomu sužinoti dailininko Puzino mintis, kurias jis išreiškė Frederic Whitaker'ui – jo monografijos įvado autoriui. Apie meną, kraštą, kuriame jis gyveno – Amerika, jis taip kalbėjo: „Aš

skiriu didelę reikšmę tautiškumui, kiek mene, tiek kitose srityse. Visos žmonių rasės yra skirtingos savo kultūra ir papročiais. Kiekvienas turi branginti tą skirtumą, puoselėti ir pabrėžti savo charakterį, užuot kreipti dėmesį į tarptautinę propagandą, kuri nori mus visus padaryti vienodais. Kartu visos rasės sudaro gražią, spalvotą mozaiką, harmoningą savo išvaizdą, tačiau su skirtinga, individualia tapatybe. Taip ir darykime. Ar būtų šita mozaika įspūdingesnė, jeigu visi ją sudarantys gabaliukai būtų vienodi?“

Kitoje vietoje dailininkas sako: „Amerikietiški idealai skiriasi nuo visų kitų tautų. Jos ekonomija ir didingumas yra pagrįsti materialine produkcija. Ji yra didelė komercinė valstybė. Ir tai yra girtina. Jungtinės Amerikos Valstybės pradėjo naują renesansą. Tęskime jį ir toliau. Savo mene parodykime, kad atsisakome nihilistinės propagandos iš šiandieninių tarptautinių „kūrybinių“ menininkų, kurie save laiko progresyviais, o iš tikrųjų jie yra blogiausi reacionieriai. Jie nori sugriauti akademinę sistemą, bet nieko nepasiūlo jai pakeisti. Jų menas yra iš esmės

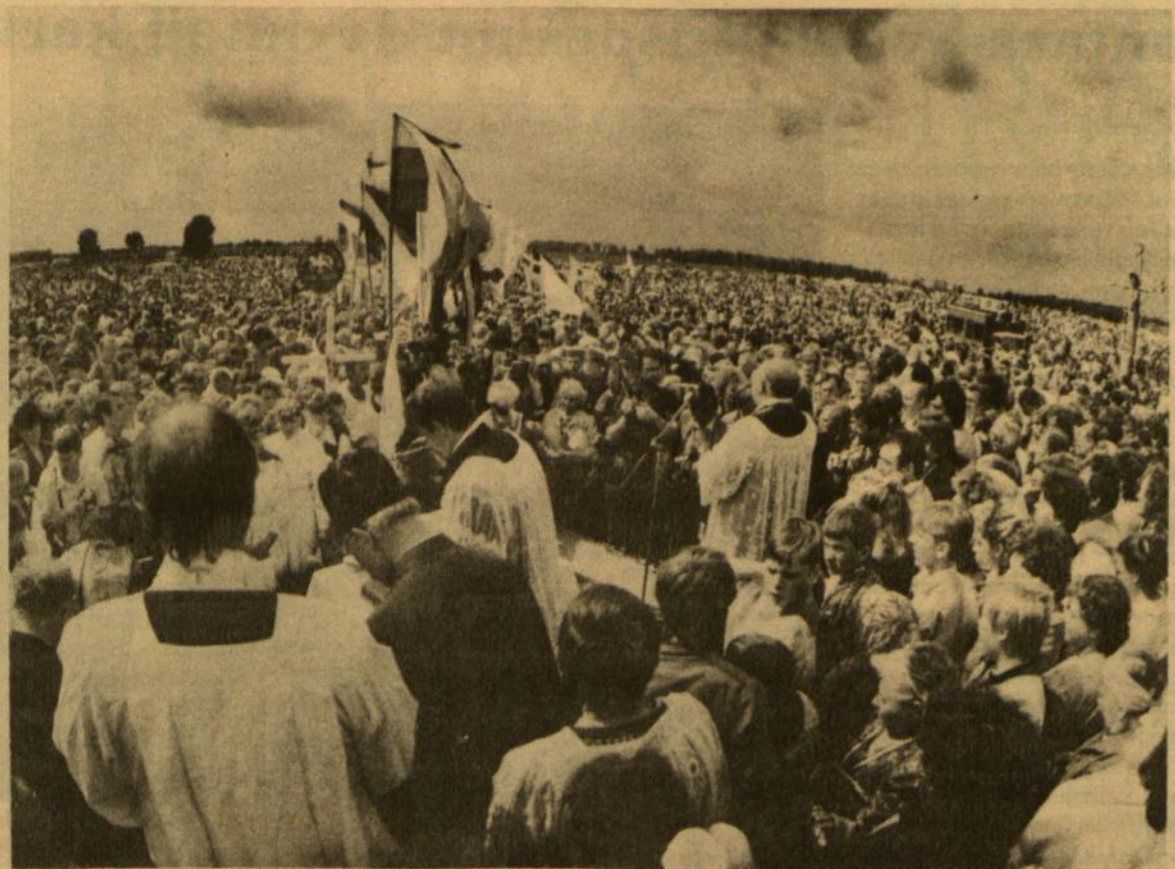
negatyvus. Gudriai pagrįsta apgaule, jie turi, ką aš vadinu, „minuso“ idėjas. Jie turi dirbti būryje, nes jiems reikia minios jų palaikymui. Man nereikia negatyvių idėjų. Aš esu uolus garbintojas „pliuso“ ženklo. Menas turi žmoniją kultūrinti, o ne prislegtį jos nuotaiką. Be pozityvios energinės traukos, šie negatyvūs propagandistai nežino, kas jie yra ir ko jie siekia. Jų skleidžiamos nesveikos idėjos pareina iš senos ir pavargusios Europos. Amerikai nereikia šio samysio. Žmogus ar tauta, kuri pati galvoja, gali stovėti pati viena, ir kiti bursis apie ją. Joks menas negali būti sėkmingas, jeigu jis neturi populiaraus pritarimo“.

Šalia tapybos Povilas Puzinas buvo išlaikęs specialius egzaminus dėstyti daile aukštesniosiose mokyklose. Jis buvo Panevėžio gimnazijos meno mokytojas. Kaip mokytojas jis skyrė daug dėmesio savo mokiniams – būsimiems menininkams. „Žinoma, aš giliai tikiu į pagrindinį, akademinį priėjimą prie meno – išmokyti esminius vertybių elementus: formą, anatomiją, brėžybą, piešimą, projektavimą. Niekas nestato namo ant smėlio, niekas tegul nebando tapyti rimto kūrinio be tvirto techninio pagrindo. Kai jau jis perima meno kalbą, tada jis laisvai gali eksperimentuoti ir save išreikšti taip, kaip jis nori. Daug yra nepajėgių, nežinančių pagrindinių tiesų studentų, kurie nori receptų kaip sukurti sėkmingą paveikslą be didelių pastangų. Tokių formulių nėra. Svarbiausias yra rezultatas, nesvarbu, kaip jis yra pasiektas, bet svarbu, kad jis būtų meniškai sąžiningas, tikras“.

Vienas buvęs jo mokinys, Bruce Brooker New York'e, taip yra pasakęs apie savo buvusį mokytoją: „Aš mokiausi pas Povilą pirmaisiais 1960-ųjų dešimtmečio metais. Nebuvau sutikęs tokio menininko, kuris taip mokėtų paveikti studentus ir parodyti savo darbą tokio aukšto lygio ir tokiu giliu supratimu. Aš visada jį prisiminiau kaip nepaprastą mokytoją“.

Teko užtikti laikraštyje *Laika*, leidžiamame Buenos Aires, Argentinoje, (Nr. 44, 1951 m. balandžio 30 d.) parašytą eilėraštį įkvėpta Puzino kūrinių „Tremtinė“. Eilėraščio tikrojo autoriaus nežinome, nes jis taip ir pasirašytas „Nežinomoji“ slapyvardžiu. (Žr. šio puslapio apačioje, kairėje.)

Nors šiuo kukliu prisiminimu paminėsime sukaktuves mūsų dailininko Povilo Puzino (1907-1967), kuris savo dideliu talentu praturtino mūsų tautos kultūrinį lobyną.

Gedulo ir vilties dienos – Birželio keturioliktosios apeigos Kryžių kalne, Jurgaičiuose, 1990 metų birželio 14 dieną.

Vytauto Butkaus nuotrauka

Nijolė Janaitė

FOTOGRAFIJA

*Tai gražus gražus mano dėdė kariūnas –
Su baltu diržu,
Ant bėro žirgo joja,
Sutems tamsi naktuzėlė dainuoja.*

*O kad šitaip sutems,
Tai netikėjo...*

*Dabar guli tolybėj nesurastas –
Grandinėm plaktas, badu marintas,
Niekio neišdavęs,
Niekio nepardavęs,
Nepamirštas –
Šviesus kaip mano vaikystės mėnulis!*

KRYŽIŲ KALNE

*Lengvas mano kryželis – plastmasinis –
Boluoja prikalts prie jūsų sunkaus ažuolinio,
Kaip metai Vorkutoj, Magadane ir Intoj.
Už Uralo...žemės galo...*

*Visi einam savo kalvarijas –
Tvirti pečiai – dideli kryžiai,
Silpni – mažučiai.
Tik jūs pasirinkt negalėjot,
Ir stovi jie čia – rūsčios pergales ženklas.*

VILNIAUS NR. 12

*Atleisk. Nepažinau. Aš netikėjau,
Kad tu galėtum pasikeisti –
Kiemely piktžolės ir krūmai keisti...*

*O pusę amžiaus aš norėjau
Išgirst, kaip gurgžda tavo durys,
Kaip vėjas cypina langine,
Kaip kaukštelė vartelių skląstis,
Kaip pradėdį naktį skęsti...
Kai merkiassi langai,
užuolaidos-blakstienos,
Saulėlydžiu užlietos sienos...
Tikėk, tave norėjau rasti.*

*O dabar stovime abu ir nesiryžtam
Prisipažint, kad nepažįstam,*

*Kad šios trumpos dienos gana,
Kai pro vartus, kurių nėra,
Pabėga krykšdama vaikystė...*

Lietuva 1992

Santara-Šviesa: trisdešimt devintąjį kartą

ZITA ČEPAITĖ

Beveik kiekvienas Santaros-Šviesos suvažiavimo dalyvis pokalbio su mumis, dviem atvykėliais iš Lietuvos, metu rasdavo progą prisiminti Tabor Farm'os, apie kurią buvom ne kartą girdėję ar kur nors pasiskaitę, ilgesį. Tačiau ilgesys netrukė 39-ajam Santaros-Šviesos suvažiavimui produktyviai ir sklandžiai vykti ten, kur ir buvo numatyta – Lietuvių centre, Lemont, Illinois. Kelinti metai iš eilės, beveik tradiciškai, į suvažiavimą kviečiami du ar trys žmonės iš Lietuvos: šį kartą žurnaliste ir prozininkė, šių eilučių autorė Zita Čepaitė ir jaunas, bet palankiai kritikų įvertintas poetas Aidas Marčėnas. Kai kas pasigedo „žvaigždžių“. Nemanau, kad Santara-Šviesa kūrė ar palaikė „žvaigždžių“ kultą; tiesiog kvietėsi tuos, apie kuriuos buvo girdėti ir šioje Atlanto pusėje, su kuriais susirašinėjant, perduodant ar iš jų gaunant knygas buvo palaikytas ryšys, galiausiai – kurie prieš dešimtį ar penkėtą metų buvo aktyvūs Lietuvos kultūrinio gyvenimo dalyviai. Aidas Marčėnas, kurį ga-

lėtume pavadinti nepritapusios generacijos atstovu, pradėdamas savąjį pranešimą, panūdavo pabrėžti, jog jis pirmasis Santaros-Šviesos suvažiavimo svečias, nepri-

klausantis Rašytojų sąjungai. Na, pirmumo laurais mudu su Aidu turbūt nepasidalintume, nes kaž-
kokių keistu sutapimu minėtai Sąjungai nepriklausau ir aš. Ta-

čiau Marčėno minčiai, jog tai reiš-
kia tam tikrus poslinkius ar po-
kyčius Santaros-Šviesos nuosta-
tose, nepritarčiau; tiesiog at-
sirado galimybė artimiau susipa-

žinti su Lietuvos kultūriniu gyvenimu ir pamatyti, jog jis yra labiau prieštaringas ir įvairialypis, negu atrodo, stebint jį iš užjūrio.

Suvažiavimas prasidėjo ketvirtadienį (rugsejo 10 dieną) **Vytauto Kavolio** paskaita „Liberalaus galvojimo erdvėje“. Jis prisiminė prieš 35-erius metus išleistą knygą *Lietuviškasis liberalizmas* ir siūlė tai, kas ten parašyta, palyginti su tuo, kas dabar apie liberalizmą galvojama. Kalbėtojo nuomone, viešose diskusijose apie liberalizmą nemaža esti sustingimo, absoliutistinių tendencijų. Kavolis kalbėjo apie dvi liberalizmo atšakas: politinį liberalizmą, kurio pagrindinis principas teisinga valstybė ir individo laisvos saviraiškos galimybių užtikrinimas, ir kultūrinį liberalizmą, kuriam daugiausia rūpi moralinis asmens sąmoningumas, jo santykis su idėjomis ir pačiu savimi. Nors kritiškumas turi būti aplinkai, Kavolio nuomone, yra esminis liberalios laikysenos bruožas, visgi kritiškumas turi pažinti savo ribas. Bene svarbiausia profesoriaus pranešimo dalis ir buvo skirta būtent ribų ap pažinimui. Laisvė taip pat negalinti būti beribė, tai ne tik savęs teigimo, bet ir savęs koregavimo procesas. (Nukelta į 4 psl.)

Povilas Puzinas

Tremtinė, 1950
40" x 30"

Puzino „Tremtinė“

*Jos ramu, liūdną veidą tamsa gaubia.
Nematomų, tuščių akių žvilgsnis tylus
klajoja be vilties po naktį baugią,
kurios turbūt jau nieks neatmainys.*

*Jos sunkios dienos bėga pamažėli,
vargai ir netikrumas lenkia jos pečius,
kai rūpestiais visi keliai užžėlę –
nežino ji, ar baigsis ilgesys graudus.*

*Bet štai ant rankų gulincio mažyčio veido
šviesa suspindi nykumoj bevildžio būvio.
Ši nuostabi šviesa šešėlius jai atbaido
ir jaučia ji, kad dar ne viskas žuvę.*

Santaros-Šviesos 39-ajame suvažiavime Lemont, Illinois, 1992 m. rugsejo 10-13 d. vyksta svarstybos: (iš kairės) dr. Julius Šmulkštys, Valdas Adamkus, dr. Alfred E. Senn, Jr. ir Marius Saulauskas.

Jono Kuprio nuotrauka

Santara-Šviesa: trisdešimt devintąjį kartą

(Atkelta iš 3 psl.)

„Jeigu vieno laisvė kliudo kito laisvei, liberalai ras galimybę tokią laisvę kritikuoti. Laisvė — tai patirtis, kuri formuojasi jos ieškant, apie ją galvojant“ — sakė Kavolis. Pranešime buvo aptartas ir žmogaus naudojimosi savo laisvės prasmingumo klausimas, kritiškai kalbėta apie tas laisvės apraiškas, kurios neskatina žmogiškumo. Po pranešimo vykusiose diskusijose buvo aptartos galimybės įtaigauti Lietuvos gyvenimą liberalizmo linkme. Paties Vytauto Kavolio, pusę metų praleidusio Lietuvoje, požiūris į tenykščius liberalus gana skeptiškas. „Nesu tikras, kad reikėtų tapti misionieriais ir skleisti savo idėjas neapgyvendintose teritorijose“ — su jam būdinga subtilia ironija kalbėjo Kavolis, ir čia pat pridūrė, jog parama, atskleidžiant tai, kas pačių patirta, išsakanant tai, kas pačių išmoka, gali būti prasminga.

Tą pačią popietę po trumpos pertraukėlės vyko Ilonos Gražytės-Maziliauskienės pokalbis su literatūros istorijos tyrinėtoja **Janina Žekaitė**, kuri atvyko iš Lietuvos, norėdama surinkti kuo platesnę ir tikslesnę medžiagą apie Jurgį Savickį. Tai autorius, kurį Žekaitė prisipažino labiausiai mėgstanti ir apie kurį šiuo metu rašo monografiją. Literatūros mokslininkė pasakojo apie savo parašytus veikalus: *„Etnografinis apie Šatrijos Raganą bei Žemaitę, romano žanro raidą Lietuvoje aptariantį veikalą Lietuvos romanas*, kalbėjo apie darbo sąlygas Lietuvių kalbos ir literatūros institute sovietmečiu, kada literatūros tyrinėtojas beveik neturėjo galimybių rinktis temą, o turėdavo nagrinėti vieną iš tų, kurios jau būdavo įtrauktos į instituto planus.

Trečiasis ketvirtadienio popietės paskaitininkas buvo Rimvy-

Santaros-Šviesos suvažiavime, vykusiam šių metų rugsėjo 10-13 dienomis, daliai klausytojų — priekyje suvažiavimo programos paskaitininkės dr. Ilona Gražytė-Maziliauskienė ir dr. Violeta Kelertienė.

Jono Kuprio nuotrauka

das Glinskis, perskaitęs gana prieštarą vertintą pranešimą „Ar rasime vietos socrealizmui Lietuvos istorijoje?“ Buvo rodomos skaidrės su jau nugriautais paminklais Leninui, Vincui Mickevičiui-Kapsukui, Zigmui Angariečiui, kalbėta apie socializmo laikotarpio sukurtus dailės ir literatūros kūrinius, keliant klausimą, ar reikėtų juos visiškai išmesti iš Lietuvos istorijos ir iš savo atminties, ar būtų prasminga juos surinkti ir išsaugoti ir kaip istorijos ir kaip kultūros faktus. Konstantino Bogdano skulptūra „Leninas ir Kapsukas Vilniuje“, stovėjusi prie naujų Vilniaus universiteto rūmų, būtų puikus istorijos (šie du asmenys Vilniuje niekada nebuvo susitikę) ir realybės (Leninas pavaizduotas lygus ūgio su Kapsuku, nors pastarasis buvo gerokai aukštesnis už pirmąjį) iškraipymo pavyzdys.

Išsamus ir įdomus buvo Liūto Mockūno pranešimas „Karas dėl knygų: prisiminimai apie nusikendusį laiką“. Kalbėtojas pasakojo daugiausia savo patirtį, vežant į Lietuvą ir ten platinant išveivijoje išleistas knygas bei periodinę spaudą. Paštu siųsti lietuviškas knygas į Lietuvą buvo neįmanoma, jos būdavo išimamos iš siuntinių, todėl, atsiradus keliui į Lietuvą galimybei, ir organizuota grupė vykstantys turistai, ir pavieniai asmenys būdavo aprūpinami bent keliais vienos ar kitos knygos egzemplioriais, kuriuos, pasiekus Lietuvą, Mockūnas ar kuris iš artimesnių jo draugų perduodavo Lietuvos kultūros žmonėms, intelektualams, rašytojams. Kultūrininkų ekskursijos į Lietuvą, vykusios 1983, 1985 ir 1987 metais, buvo stropiai sekamos KGB darbuotojų, tačiau sumaniems „naujesiems knygnešiams“ pavykdavę

išvengti jų pinklių. Tiesa, reikėdavo laikytis konspiracijos priemonių; viešbučio kambarys ar kuri kita oficiali patalpa atviresniam pokalbiui nebūdavo naudojama, tam labiau tikdavo gatvė ir tokios vietos, „kur lapai šnara“.

Du lietuviai žurnalistai, tik viena dirbanti Vilniuje leidžiamame savaitraštyje *Atgimimas*, o kitas mėnraščio *Akiračiai* redaktorius — Zita Čepaitė ir Zenonas Rekašius, susėdę prie vieno stalo, aptarė spaudos problemas. Nebuvo lengva atsakyti į gana taikliai ir įžvalgiai formuluotus kolegų Rekašiaus klausimus. Aktyvus nepasitenkinimas spauda ir radijo bei televizijos darbu turi jau bene poros metų istoriją. Tiesa, protestų dėl ELTA pranešimų ar vieno kito straipsnio *Tiesoje* ar *Vakarinės naujienos* neobjektvumo būta pirmaisiais Sąjūdžio metais, tačiau tai būdavo protestai dėl atskirų straipsnių, kuriuose buvo iškraipyta tiesa; praėjus ne daugiau kaip pusmečiui nuo nepriklausomybės paskelbimo, Antano Terlecko paskatintas, prasidėjo murmėjimas dėl „vadinamos nepriklausomos“ spaudos. Šiuo metu tas pats Antanas Terleckas piketuoją, kad toji „vadinama nepriklausoma“ spauda nebūtų sužlugdyta ekonomiškai. Vien šitas pavyzdys rodo, jog spaudos nepatikimumo klausimas keliamas vieno ar kito politiko dėl vienokių ar kitokių politinių sumetimų, o šiaip, mano nuomone, kuri ir buvo išsakyta Santaros-Šviesos suvažiavime, žurnalistai dažnai yra labai naivūs, lengvai apgaunami ir išprovokuojami, kartais pritingintys pasitikslinti gautą informaciją. Mažiausiai jų veiksmuose rasčiau piktavališkumo, sąmoningo noro pakenkti Lietuvai, kuo kartais jie yra apkalbinami. O tingumo, kvailumo, nesuigaudymo ir atžagareiviškumo netrūksta ne tik žurnalistams, bet ir daugybei valdiškų įstaigų pareigūnų. Diskusija apie spaudą ketino būti ilga ir aktyvi, tačiau žinia apie garuojančius valgius visiems pasirodė įspūdingai patraukli.

Kas nepavargo ir sulaukė vakaro, galėjo pasiklausyti įdomaus Violetos Kelertienės ir Daivos Markelytės, angliškai rašančios jaunosios kartos prozininkės, pokalbio. Po jo **Danas Lapkus**, menotyrininkas iš Lietuvos, šiuo metu siekiantis magistro laipsnio University of Illinois at Chicago, perskaitė pranešimą apie Lietuvoje gerai žinomą dailininkų grupę, kuri vadinasi „24“. Lapkus papasakojo, kaip susibūrė keletas dailininkų į neformalią grupę, egzistuojančią greta dailininkų sąjungos, kuri, sovietmečiu vykdžiusi tvarkdarystės ir ideologinės priežiūros funkcijas, pamažėl tapo niekam nereikalinga. Tad prieš trejetą metų keliolika pripažintų Lietuvos dailininkų, tokie kaip R. Vaitiekūnas, Š. Sauka, A. Šaltenis, I. Gutauskas ir kt. surengė pirmąją savo parodą. Bene vienintelė šią grupę vienijanti idėja yra užsimojimas tapyti „gerus“, estetiškai požiūriu kokybiškus paveikslus. Dauguma grupės narių tą jau senokai daro.

Šeštadienio darbotvarkė buvo beveik perkrauta: bent trys pranešimai — **Zita Čepaitė** („Lietuvių moterų mintys ir mintys apie moteris“) bandė aptarti feministinių idėjų sklaidą Lietuvoje, moterų savivokos klausimus, bandė aiškinti, kodėl feministinės idėjos Lietuvoje tiek vyru, tiek moterų priimamos gan nepalankiai. Feminizmo banga Lietuvoje vargu ar kils, greičiausiai ji pasireikš tik kaip keleto intelektualų kantrus ir kruopštus darbas, aiškinantis problemas patiems sau ir aiškinant jas kitoms.

no nuneigti to, jog trisdešimtmečių poetų generacija prabilo savu, nors nebūtinai tikru balsu.

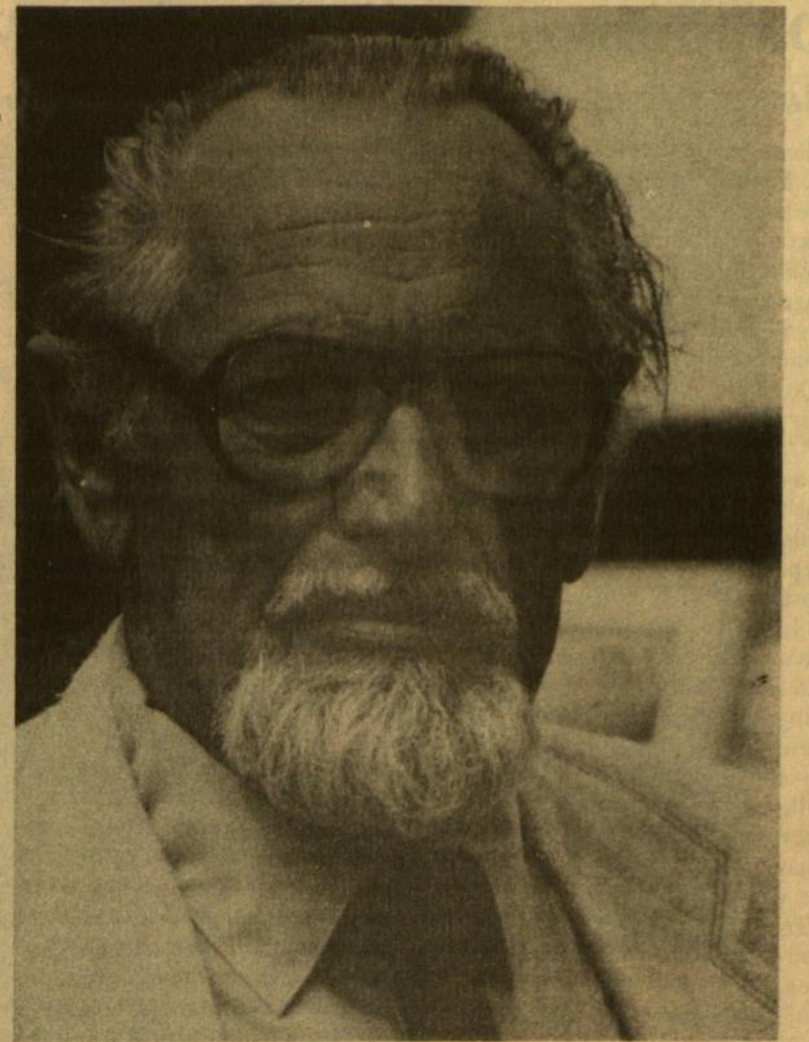
Šuolis iš poezijos sodų į politikos plėšinius iš tikrųjų buvo pernelyg staigus, tačiau **Leonas Sabaliūnas** ir **Aleksandras Štormas** nedvejodami atidėjo į šali metaforas ir griebėsi faktų ir argumentų. Jų pokalbio tema: „Desovietizacija: kaltės ir atsakomybės svarstymai“. Sabaliūno nuomone, Lietuvoje vyksta pilietinis šaltasis karas. Dėl desovietizacijos įstatymo egzistuoja dvi, viena kitą paneigiančios nuomonės: viena, kad reikia viską pamiršti, kita, kad, jeigu egzistuoja aukos, turėtų būti ir budeliai. Sabaliūnas aptarė desovietizacijos įstatymo projektą, pabrėždamas, kad šis projektas pažeidžia daug brangintų priemonių ir principų žmogaus teisėms apsaugoti. Pavyzdžiui, projektas suponuoja kaltę už narystę, o ne už veiksmus, žmogus apkaltinamas be teismo, sukriminalinamas toks veiksmas, kuris anksčiau nebuvo laikomas nusikaltimu ir kt. Sabaliūno nuomone, valstybės saugumo garantijų siekti reikia kaip galima mažiau drastiškais priemonėmis. „Dramos atomazga vystosi nepatrauklių savybių sandūroje“, — kalbėjo Leonas Sabaliūnas. „Viena, problemos sprendimas sukataliklinamas: eik išpažinties, daryk atgailą, gausi išrišimą. Antra, problemos sprendimas suburokratinamas — reikalus tvarko raštininkai“.

Aleksandras Štormas, pradedamas Leono Sabaliūno minti, kalbėjo, kad desovietizacija plačiaja prasme yra sistemos suardymas, o siaurąja — vienu valdininkų pakeitimas kitais. Jo manymu, parengtasis desovietizacijos projektas yra būtent vienu valdininkų pakeitimas kitais. Štormo žodžiais tariant net žmogus prie staklių buvo sistemos dalimi. Nustatyti kaltės laipsnį pagal užimtas pareigas neteislinga; kitas naudojosi savo aukšta pozicija, kad išsaugotų tai, kas tautai brangu, ir sukurtų tai, kas jai reikalinga. Prisiminęs Virgilijaus Čepaičio bylą, Štormas kalbėjo, jog jo KGB pateiktose pranešimuose nebuvo nė žodžio, galėjusio pakenkti tiems, apie kuriuos tie pranešimai buvo rašyti.

Kas nepavargo ir sulaukė vakaro, galėjo pasiklausyti įdomaus Violetos Kelertienės ir Daivos Markelytės, angliškai rašančios jaunosios kartos prozininkės, pokalbio. Po jo **Danas Lapkus**, menotyrininkas iš Lietuvos, šiuo metu siekiantis magistro laipsnio University of Illinois at Chicago, perskaitė pranešimą apie Lietuvoje gerai žinomą dailininkų grupę, kuri vadinasi „24“. Lapkus papasakojo, kaip susibūrė keletas dailininkų į neformalią grupę, egzistuojančią greta dailininkų sąjungos, kuri, sovietmečiu vykdžiusi tvarkdarystės ir ideologinės priežiūros funkcijas, pamažėl tapo niekam nereikalinga. Tad prieš trejetą metų keliolika pripažintų Lietuvos dailininkų, tokie kaip R. Vaitiekūnas, Š. Sauka, A. Šaltenis, I. Gutauskas ir kt. surengė pirmąją savo parodą. Bene vienintelė šią grupę vienijanti idėja yra užsimojimas tapyti „gerus“, estetiškai požiūriu kokybiškus paveikslus. Dauguma grupės narių tą jau senokai daro.

Šeštadienio darbotvarkė buvo beveik perkrauta: bent trys pranešimai — **Zita Čepaitė** („Lietuvių moterų mintys ir mintys apie moteris“) bandė aptarti feministinių idėjų sklaidą Lietuvoje, moterų savivokos klausimus, bandė aiškinti, kodėl feministinės idėjos Lietuvoje tiek vyru, tiek moterų priimamos gan nepalankiai. Feminizmo banga Lietuvoje vargu ar kils, greičiausiai ji pasireikš tik kaip keleto intelektualų kantrus ir kruopštus darbas, aiškinantis problemas patiems sau ir aiškinant jas kitoms.

(Pabaiga ateinantį šeštadienį)

Albinas Liaugminas (1907–1992)

A.a. prof. dr. Albinas Liaugminas

ALGIS ŠIMKUS

Šių metų liepos 17 dieną Miami Beach, Floridoje, Mount Sinai ligoninėje po sunkios operacijos nelauktai mirė dr. Albinas Liaugminas. Jis gimė 1907 m. birželio 10 d. ūkininko šeimoje Aukšūdžio kaime, Laižuvos valsčiuje, Mažeikių apskrityje. Baigęs pradžios mokyklą, liko ūkyje padėti savo senstančiam tėvui. Tačiau ūkininko dalia jaunojo Albino neviliojo. 1923 metais jis išlaikė egzaminus ir įstojo į Mažeikių gimnazijos antrą klasę. Gimnaziją baigė per šešerius metus 1929 metais. Po to, atlikęs karinę prievolę Karo mokykloje aspirantu, studijavo Kauno universiteto Humanitarinių mokslų fakultete, kurį baigė 1934 metais su filosofijos ir pedagogikos specialybėmis. Studijas dar tęsė Prancūzijoje, Sorbonne universitete. O Šveicarijoje J.J. Rousseau Pedagoginių mokslų institute 1939 metais gavo filosofijos daktaro laipsnį, apgynęs disertaciją etikos ir pedagogikos srityje (*L'Enseignement de la morale — Essay sur sa nature et ses méthodes*).

Grįžęs Lietuvon, nuo 1939 iki 1944 metų dėstė Klaipėdos vėliau Panevėžio ir Vilniaus Pedagoginiame institute, kuriame 1942 metais buvo paskirtas direktoriumi ir rektoriumi. Jam vadovaujant, institute buvo padarytos pažangios reformos, įvedant apibotus specialybes ir išgaunant absolventams teisę dėstyti aukštesniose mokyklose. Be to, Liaugminas 1942 metais parašė ir apgynė Vilniaus universitete habilitacijos darbą ir gavo docento titulą, dėstydamas universitete filosofiją. Abiejose institucijose dirbo, iki vokiečiai uždarė Lietuvos aukštąsias mokyklas.

Artėjant sovietų kariuomenei, 1944 metais pasitraukė į Vokietiją ir ten išgyveno iki 1948 metų, kada aplinkybių verčiamas emigravo į Kolumbiją. Čia Bogotoje jis septynerius metus dėstė įvairius kursus psichologijos bei pedagogikos srityse keturiuose universitetuose: Universidad Nacional de Colombia, Universidad Javeriana, Universidad de los Andes ir Universidad Pedagógica Nacional. Gyvenimo sąlygų ir įtempto darbo varginamas, praktiką mėginti persikelti į JAV; vizą gavo 1955 metais.

Atvykęs į JAV gavo darbą žemaitų Loyola universitete, Čikagoje, kur iš pradžių, kol išmoko anglų kalbą, dėstė prancūzų ir

vokiečių kalbas. Loyola universitete išdirbo daugiau negu 17 metų, iki pasitraukė pensijon.

Dirbdamas pedagoginį darbą, Liaugminas daug rašė psichologinėmis ir pedagogikos temomis. Jis yra paskelbęs 15 straipsnių ispaniškai žurnale *Revista Colombiana de filosofía*, parašė daugiau kaip 40 straipsnių Bostone leidžiamai *Lietuvių enciklopedijai*, daug straipsnių *Draugo* kultūriniam priedui, *The Marian*, *Laiškai lietuviams* ir kitiems leidiniams.

Albinas Liaugminas 1938 metais Lietuvoje vedė muzikę-pianistę Danutę Vasiliauskaitę, Vytauto Didžiojo universiteto Kaune matematikos profesoriaus dukrą. Jie užaugino ir išleido į mokslus du sūnus: inžinierių dr. Rimantą ir gydytoją dr. Dalių, kurie su žmonom Tania ir Sheila augina keturis Liaugminų anūkus.

Man teko Albina ir Danutę pažinti nuo jaunystės dienų. Albinas, net ir grįžęs iš užsienio su doktoratu, visada buvo ir liko su visais labai nuoširdus, draugiškas ir paprastas. Niekas nėra jo girdėjęs besididžiuojančio savo pasiekimais ar bandančio su kuo nors iš aukšto kalbėti. Dėl šių būdo savybių jis buvo savo studentų bei draugų mėgiamas ir daug kas į jį kreipdavosi, reikalui esant, patarimo ar pagalbos.

Albinui pasitraukus į pensiją, Liaugminai persikėlė gyventi į Floridą ir Surfside miestelyje, Miami šiaurėje, išgyveno 16 metų. Čia Liaugminas aktyviai įsitraukė į seniau buvusią dar gana gyvą lietuvių veiklą. Jis buvo išrinktas vietinio lietuvių klubo pirmininku, o vėliau iki pat mirties buvo vienu jo direktoriu.

Prieš porą metų apsilankęs Lietuvoje, jis grįžo laimingas, radęs Vilniuje savo kadaise vadovautą ir organizuotą Pedagoginį institutą, sėkmingai tebeveikiantį ir ruošiantį atgimstančiai tėvynei taip reikalingas naujų pedagogų gretas.

Jo mirtis yra didelis nuostolis vis mažėjančiai vietinei lietuvių salelei ir jo čia bus ilgai pasigendama. Gausiai susirinkę Miami apylinkių lietuviai su Albinu Liaugminu atsiveikino liepos 19 dieną Miami Beach Walsh and Wood laidotuvių įstaigoje. Kitą dieną velionio karstas buvo nuvežtas į Surfside Šv. Juozapo parapijos bažnyčia, kur už jį buvo aukojamos šv. mišios.

Algimanto Kezio naujai išleistos fotografijos darbų knygos „Caged-In“ (Čikaga: „Galerija“ ir „Ethnos ‘91“, 1992) viršelio nuotrauka.

„Upės, ežerai, jūra ir laivai“

Budrio vardo Lietuvių fotoarchyvo rengiama 21-oji lietuvių fotografijos paroda, tema „Upės, ežerai, jūra ir laivai“, vyks Čiurlionio galerijoje ir Lion Frame galerijoje, Čikagoje, ir Lietuvių dailės muziejuje, Lemont, Illinois. Parodų atidarymai vyks šia tvarka:

Spalio 23, penktadienį, 7:30 v.v. atidaroma „Upių, ežerų, jūros ir laivų“ nuotraukų paroda Čiurlionio galerijoje (5620 South Claremont Avenue, Chicago). Ši paroda yra ir konkursas. Atsilankiusi visuomenė balsuos už geriausius kūrinius. Paroda vyks iki spalio 31 dienos. Lankymo valandos: šeštadieniais ir sekmadieniais nuo 11 iki 2 val. p.p.

Spalio 24, šeštadienį, 7:00 v.v., atidaroma laisvos tematikos fotografijų paroda Lion Frame (savininkas — Leonas Narbutis) galerijoje (3125 West 71st Street, Chicago). Kartu bus ir Algimanto Kezio naujos fotografijų knygos *Caged-In* sutiktuvas. Paroda vyks iki lapkričio 7 dienos. Lankymo valandos kasdien (išskyrus sekmadienius) nuo 12 iki 6 val. vak.

Spalio 31; šeštadienį, 7:30 v.v., atidaroma jaunųjų fotografijų paroda „Upės, ežerai, jūra ir laivai“ Lietuvių dailės muziejaus Fotografijų galerijoje, Lemont'e (14911 East 127th Street, Lemont, IL). Fotografijų konkursas vyks iki lapkričio 5 dienos. Atsilankiusi visuomenė balsuos už

geriausius jaunųjų menininkų kūrinius. Lankymo valandos: šeštadieniais nuo 10 v.r. iki 2 v.p.p., sekmadieniais nuo 11 v.r. iki 2 v.p.p., sekmadieniais nuo 11 v.r. iki 2 v.p.p.

Lapkričio 6, penktadienį, 7:30 v.v., vyks Budrio Lietuvių fotoarchyvo rengiama vakaronė Jaunimo centro kavinėje (5620 South Claremont Avenue, Chicago). Bus įteiktos premijos konkurso laimėtojams ir pristatytas šios parodos katalogas-knyga *Water-scapes/Vandens*. Meninėje dalyje bus rodoma Arvydo Reneckio pagaminta vaizdajuostė „Kazys Bradūnas“.

Visuomenė kviečiama visuose šiuose renginiuose dalyvauti.